

Практическая значимость. Представленные положения направлены на раскрытие типичных особенностей и наиболее существенных проблемных вопросов отечественного пчеловодства, которые в первую очередь требуют внимания со стороны органов государственной власти, местного самоуправления, производителей, экспортеров мёда и других субъектов агробизнеса. Табл.: 2. Илл.: 2. Библиогр.: 16.

Ключевые слова: производство; мёд; торговля; мировой рынок; проблемы; характеристика.

Духницький Богдан Владимирович - кандидат экономических наук, старший научный сотрудник отдела экономики аграрного производства и международной интеграции, Национальный научный центр «Институт аграрной экономики» (г. Киев, ул. Героев Оборона, 10)

e-mail: duhnitsky@faust.kiev.ua

ORCID iD <http://orcid.org/0000-0002-5521-5602>

Духницький Владимир Богданович - доктор ветеринарных наук, профессор, заведующий кафедрой фармакологии и токсикологии Национального университета биоресурсов и природопользования Украины (г. Киев, ул. Героев Оборона, 15)

E-mail: dukhnytskyi_vb@nubip.edu.ua

ORCID iD <http://orcid.org/0000-0002-9670-1244>

Стаття надійшла до редакції 16.01.2020 р.

Фахове рецензування: 20.01.2020 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Духницький Б. В., Духницький В. Б. Оцінка ролі України на світовому ринку меду. *Економіка АПК*. 2020. № 2. С. 77 — 84. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202002077>

Dukhnytskyi, B. V. & Dukhnytskyi, V. B. (2020). Otsinka roli Ukrainy na svitovomu rynku medu [Assessment the role of Ukraine in the global honey market]. *Ekonomika APK*, 2, pp. 77 — 84. [In Ukrainian]. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202002077>

*

УДК 339:338.439.4:339.56:637.14

JEL Classification: O2, F6, Q17

DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202002084>

О.А. КОЗАК, кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник

Розвиток світового виробництва та торгівлі молочними продуктами

Мета статті - проаналізувати сучасні особливості глобального виробництва та торгівлі молочними продуктами, визначити базові фактори, що спричиняють трансформації в переробній галузі, окреслити напрями розвитку світової молочної індустрії та торгівлі молокопродуктами.

Методика дослідження. Спираючись на діалектичний метод пізнання, використано загальнонаукові методи дослідження, а саме: абстрактно-логічний (для узагальнення та формулювання висновків); монографічний (при вивченні стану й особливостей функціонування світової молочної індустрії та торгівлі молочними продуктами), порівняльного аналізу (для зіставлення показників виробництва та торгівлі молочними продуктами різних країн); експертних оцінок (при окресленні перспектив розвитку виробництва та торгівлі молочними продуктами у світі, базуючись на експертних висновках провідних міжнародних організацій); статистичних групування (при групуванні країн світу за часткою переробленого молока та за рівнем консолідації молочної промисловості); графічний (для наочного відображення результатів статистичного аналізу), а також системний підхід, аналізу та синтезу, індукції і дедукції та інші у сфері економічних досліджень.

Результати дослідження. Здійснено економічну оцінку світової молочної індустрії та торгівлі молокопродуктами на основі аналізу обсягів надходження молока на переробні підприємства, динаміки виробництва молочних продуктів, характеристики провідних молокопереробних компаній та основних країн-експортерів і країн-імпортерів. Визначено рівень консолідації молочної промисловості по країнах, залежно від якого виділено три види ринків молочних продуктів: моносонічний, олігосонічний та фрагментований. Виявлено вплив самозабезпеченості молоком на структуру зовнішньої торгівлі молочними продуктами. Обґрунтовано перспективи розвитку виробництва молочних продуктів у світі та торгівлі ними залежно від нових та традиційних тенденцій, які властиві сучасному молочному світу.

Елементи наукової новизни. Визначено основні фактори впливу на розвиток глобальної молочної індустрії, що стимулюватимуть її до подальших структурних змін - ріст населення, урбанізація, зростання доходів, покращення раціонів у бік збільшення молочних білків, зміна поведінки споживачів. Встановлено, що самозабезпеченість молоком країни є визначальним фактором при формуванні зовнішньої торгівлі молочними продуктами у світі.

Практична значущість. Результати дослідження щодо розвитку виробництва та торгівлі молочними продуктами можуть бути використані зацікавленими учасниками молокопродуктового підкомплексу України при розробці стратегічних планів своєї роботи як на найближчу, так і на віддалену перспективу. Табл.: 4. Рис.: 1. Бібліогр.: 22.

Ключові слова: молочні продукти; молочна промисловість; торгівля; імпорт; експорт; світ.

Козак Ольга Анатоліївна - кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу економіки аграрного виробництва та міжнародної інтеграції, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» (м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10)

E-mail: olya.kozak@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-2197-3456>

Постановка проблеми. Молочні продукти посідають вагомe місце у світових ресурсах продовольчої продукції, а обсяги виробництва молока постійно зростають. Цьому сприяє ріст населення на планеті та урбанізація, збільшення споживання молочних продуктів у країнах, що розвиваються, а також поява креативності й інновацій у переробці та споживанні молочних продуктів. Переробна галузь за допомогою сучасних технологій поступово набула непритаманних для неї в минулому ознак динамічності, тобто здатності до швидких змін. При цьому суттєво розширилися масштаби торгівлі молочними продуктами. Якщо раніше світова торгівля ними являла собою вторинний ринок, на який направлялися надлишки виробництва, то зараз значні їх обсяги обертаються на глобальному ринку. Обсяг міжнародної торгівлі залежить від різниці між внутрішнім споживанням молокопродуктів та попитом країн із дефіцитом молока. У 2018 р. було експортовано молочних продуктів на суму 81 млрд дол. США, або на 20% більше порівняно з 2015 р. При цьому на міжнародному ринку оперують не сімейні молочні ферми, а великі корпорації. Так, у 2017 р. Nestle Group заробила близько 13,4 млрд швейцарських франків від продажу молочних продуктів, які стали третіми серед усіх видів проданої продукції багатонаціонального гіганта [19]. Крім того, в умовах глобалізації посилилася залежність розвитку світової молочної індустрії від політичних рішень та кліматичних змін. Усе вищеведене зумовлює необхідність детальніше розглянути сучасні особливості виробництва молочних продуктів у світі та торгівлі ними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В умовах тотальної глобалізації розвиток будь-якого сегмента національної економіки необхідно розглядати паралельно із вивченням світових тенденцій у відповідній сфері діяльності. Значення молочних продуктів у харчуванні населення планети зу-

мовило створення міжнародних організацій, які активно займаються дослідженням молочної продовольчої системи по всіх її складових. До них відносяться: Міжнародна молочноа федерація (IDF) [21], Глобальна молочноа платформа (GDP) [9], Європейська молочноа асоціація (EDA) [14], Міжнародна мережа порівняння молочних ферм (IFCN) [15, 16] та багато інших. Молочна тематика широко висвітлюється в аналітичних матеріалах ФАО [11]. Досить детально питання розвитку виробництва молочних продуктів у світі та торгівлі розглядалися у працях вітчизняних учених, зокрема: В.І. Бойка [2], Ю.О. Лупенка, Пугачова М.І. [4], П.Т. Саблука [2], М.П. Сичевського [5], С.В. Тивончук [7], Чагаровського В.П. [8] та ін. Висвітлення проблематики світової молочної галузі в пріоритеті для наступних українських галузевих громадських організацій: Інфагро [3], Асоціація виробників молока [1], Спілка молочних підприємств України [6], а також міжнародних корпорацій, які функціонують в Україні. Проте швидкі зміни у розвитку світової молочної індустрії та торгівлі молочними продуктами потребують оцінки їх впливу на перспективи світового молочного ринку, невід'ємною частиною якого була й залишається Україна.

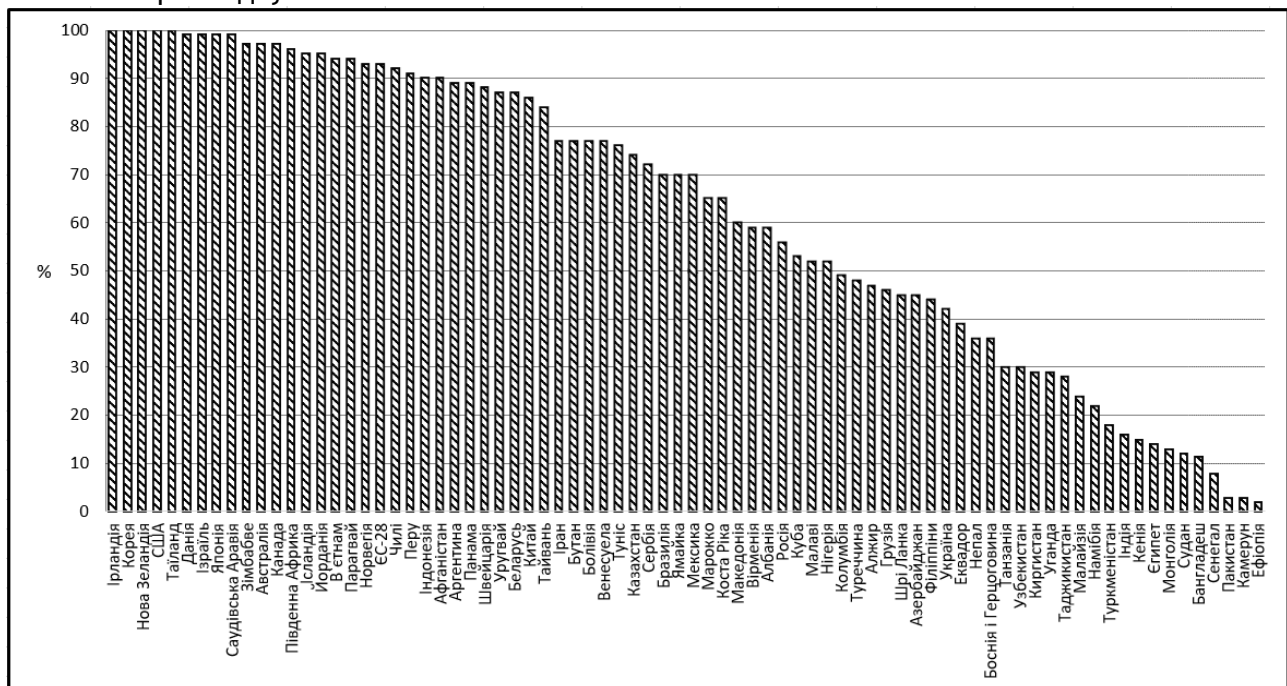
Мета статті - проаналізувати сучасні особливості глобального виробництва та торгівлі молочними продуктами, визначити базові фактори, що спричиняють трансформації в переробній галузі, окреслити напрями розвитку світової молочної індустрії та торгівлі молокопродуктами.

Виклад основних результатів дослідження. Виробництво молока всіх видів у світі зросло за останні 20 років від 559,5 млн тонн у 1998 р. до 841,8 млн тонн у 2018 р., або на 50,5%. Ріст останнього року 2,2% порівняно з попереднім забезпечувався розширенням виробництва в Індії, Туреччині, Європейському Союзі, Пакистані та Сполучених Штатах Америки, які змогли компенсувати спад в Китаї, Україні та деяких інших країнах. Серед регіонів Азія найзначніше нарощувала

виробництво молока разом з Європою та Північною Америкою. В решти регіонів ріст відбувався повільнішими темпами. Такі ж тенденції прогнозують у перспективі всі авторитетні міжнародні організації. Так, за даними Організації економічного співробітництва та розвитку разом із ФАО [18] виробництво молока у 2028 р. досягне 981,2 млн тонн, або збільшиться на 16,6% порівняно з 2018 р. Німецьке аналітичне агентство IFCN прогнозує 1138 млн тонн у 2030 р., або більше на 35,2% [16, с. 64]. Американський дослідний інститут продовольчої та сільськогосподарської політики (FAPRI) [10] передбачає ріст виробництва коров'ячого молока майже на 20% у 2029 р. Збільшення відбуватиметься за рахунок підвищення продуктивності тварин у розвинених країнах та нарощування поголів'я корів у країнах, що розвиваються [18]. Драйверами зростання виступатимуть: ріст чисельності населення на планеті та поліпшення рівня його життя. При цьому прогнозується збільшення споживання молочних продуктів вищими темпами у країнах, що розвиваються, порівняно з розвинутими [7, с. 63]. Останнє відповідно впливатиме на збільшення білків тваринного походження в раціонах, серед яких молочний є найдешевшим [21], а отже попит на нього зростатиме швидше порівняно з іншими продуктами тваринництва. Поряд зі зміною раціонів зазнаватиме трансформацій і регіональна структура споживання. Уже зараз відбувається збільшення спо-

живання пакетного молока в країнах Азії, натомість у розвинутих країнах традиційні молочні продукти поступово відходять у минуле на користь продуктів глибокої переробки. Крім того, у світі відзначається зміна моделей споживчого попиту, що суттєво впливає на весь продовольчий ланцюг. «Традиційні» значущі драйвери ціни, смаку та зручності доповнюються «еволюційними» - здоров'я, благополуччя, безпеки, соціального впливу та досвіду [22, с. 6]. З іншого боку, дослідження підтвердили, що споживання будь-яких видів молочних продуктів позитивно впливає на здоров'я людини [14, с. 1].

Товарність молока у світі становить близько 62% і такий рівень з невеликими відхиленнями в бік зростання тримається уже понад 20 років. Разом із тим в абсолютних одиницях надходження на переробку зростає, проте це відбувається повільнішими темпами порівняно з ростом виробництва. Так, у 2009 р. на заводи надійшло 416,6 млн тонн молока, у 2017 р. - 507,3 млн тонн, або на 21,7% більше. У цілому обсяги промислової переробки в більшості країн світу зростають, хоч і невисокими темпами. У розвинутих країнах цей показник традиційно високий і досягає понад 95%, що свідчить про сформований високоорганізований ринок із можливістю контролювати якість продукції на всіх етапах її руху від ферми до споживача (рис.).

Частка молока, що надійшло на переробку в деяких країнах світу, 2017 р.

Джерело: складено автором за даними [15, с. 81-195].

Відповідно до збільшення надходження сировини на переробні підприємства, суттє-

во зросло й виробництво молочних продуктів за усіма їх видами у світі (табл 1).

1. Виробництво основних видів молочних продуктів у світі, тис. тонн

Продукція	1990 р.	2000 р.	2006 р.	2017 р.	2017 р., %, до	
					1990 р.	2006 р.
Цільномолочна продукція	181128,6	288459,8	327005,7	412005,8	у 2,2 р.	126,0
Масло	6552,1	7400,1	8650,6	11002,1	у 1,7 р.	127,2
Сир	6150,1	16480,6	19439,8	23417,3	у 3,8 р.	120,5
Сухе знежирене молоко	1237,9	3210,5	3154,7	4419,0	у 3,6 р.	140,1
Сухе незбиране молоко	1783,4	2316,2	4038,9	5386,5	у 3 р.	133,4
Суха сироватка	903,9	2750,3	2912,6	3370,0	у 3,7 р.	115,7

Джерело: складено за даними [17].

По кожному виду продукції виокремилися певні країни-лідери. Так, у 2017 р. основними виробниками цільномолочної продукції стали: Індія (113 млн тонн), Пакистан (45,1), ЄС (38), Китай (23,9), США (23,3 млн тонн) із часткою 59% у загальному виробництві. Серед найбільших виробників масла: Індія

(4,3 млн тонн), ЄС (2,0), США (0,8), Пакистан (0,7), Нова Зеландія (0,6 млн тонн) із часткою 76,4%. Лідери-виробники сиру: ЄС - 9,7 млн тонн та США - 5,7 млн тонн, частка яких становила 65,8%. Сухе знежирене молоко найбільше виробляли у країнах ЄС (1,4 млн тонн), США (1,1), Новій Зеландії (0,4 млн тонн) із часткою 66%. Щодо сухого незбираного молока лідерами з виробництва виявилися: Нова Зеландія (1,4 млн тонн), Китай (0,4), ЄС (0,7 млн тонн) із часткою 64,8%. Суху сироватку виробляли переважно країни ЄС (1,8 млн тонн), або 52,3% від всього одержаного. При цьому Україна потрапила до п'ятірки лідерів із виробництва згаданого виду молочної продукції з обсягом 66,6 тис. тонн, або 2% від загальносвітового рівня. За іншими видами продукції частка України становила: 1,7% - цільномолочна продукція, 1- масло, 1,1 - сир, 2,6 - сухе знежирене молоко та 0,1 - сухе незбиране молоко.

Переробка молока не тільки збільшує додану вартість сировини, а й створює робочі місця. Це особливо важливо, зважаючи на глобальну потребу в робочих місцях для нових учасників ринку праці, що за період 2016-2030 рр. сягатиме 470 млн місць [20].

У міжнародній молочній промисловості вже давно триває процес консолідації - збільшення ролі невеликої кількості компаній, які контролюють левову частину продажів чи закупівель. Так, 20 потужних компаній переробляють 211 млн тонн, або 25,4% від усього виробленого молока у світі, та 42% від світових поставок на переробні підприємства (табл. 2). За останні 10 років обсяги переробки молока у цих компаніях зросли від 148 млн тонн у 2007 р. до 211 млн тонн у 2017 р., або на 42,6%, частка у виробленому молоці збільшилася відповідно від 21 до 25,4%, у молоці, що надійшло на переробку - від 36 до 42%.

Обсяги молока, що надійшли на переробку топ 20 компаній, збільшилися за два роки на 11 млн тонн. Перших шість лідерів залишалися незмінними. Укріпила свою позицію індійська компанія Amul, піднявшись у десятку лідерів. Американська Land O'Lakes покинула список. Територіально компанії розмістилися наступним чином: 10 із них - у Північно-Західній Європі, 6 - у Північній Америці, 3 - в Азії та 1 - в Океанії. Варто зазначити, що 11 із наведених компаній є кооперативами.

Стосовно країн також простежується консолідація молокопереробних компаній, залежно від якої їх можна розділити на три групи: з монополістичним молочним ринком, тобто переважає одна домінуюча компанія, на яку припадає понад 60% від усієї переробленої продукції, олігополістичним - до трьох компаній з часткою понад 50% та фрагментований, де діють три компанії з часткою менше 50% та відкрита конкуренція (табл. 3).

2. Топ 20 молокопереробних компаній у світі

Назва компанії/країна	Обсяг переробленого молока, млн тонн		Частка у світовому виробництві молока, %	
	2015 р.	2017 р.	2015 р.	2017 р.
1. Dairy Farmers of America (США)	28,1	29,2	3,6	3,5
2. Fonterra (Нова Зеландія та інші)	22,1	23,7	2,8	2,8
3. Groupe Lactalis (Франція та інші)	15,1	19,6	1,9	2,4
4. Arla Foods (Данія, Швеція та інші)	14,2	13,9	1,8	1,7
5. Nestle (Швейцарія та інші)	14,0	13,7	1,8	1,6
6. Friesland Campina (Нідерланди та інші)	12,6	13,6	1,6	1,6
7. Saputo (Канада, США та інші)	7,7	9,8	1,0	1,2
8. Dean Foods (США)	10,3	9,4	1,3	1,1
9. Amul (GCMMF) (Індія)	6,5	9,3	0,8	1,1
10. Danone (Франція та інші)	7,5	8,6	1,0	1,0
11. DMK (incl. DOC KAAS) (Німеччина, Нідерланди)	7,8	8,1	1,0	1,0
12. California Dairies (США)	7,7	7,7	1,0	0,9
13. Yili Group (Китай)	7,5	7,2	0,9	0,9
14. Glanbia Group (Ірландія, США та інші)	6,1	6,5	0,8	0,8
15. Mingniu (Китай)	5,8	6,4	0,7	0,8
16. Agropur (Канада, США)	5,8	6,3	0,7	0,8
17. Groupe Sodiaal (Франція)	5,2	4,9	0,7	0,6
18. Muller (Німеччина, Великобританія та інші)	6,3	4,6	0,8	0,6
19. Schreiber foods (США)	4,5	4,5	0,6	0,5
20. Bongrain/Savencia (Франція та інші)*	5,8*	4,1	0,7*	0,5
Усього	200	211	25,4	25,4

*Дані по американській Land O'Lakes, яка у 2017 р. залишила список, поступившись французькій Bongrain/Savencia.
Джерело: складено автором за даними [15].

3. Розподіл деяких країн світу за рівнем консолідації молочної промисловості, 2017 р.

Монопсонічний молочний ринок (один переробник з часткою понад 60%)	Олігопсонічний молочний ринок (три переробники з часткою за 50%)	Фрагментований молочний ринок (три основні переробники з часткою менше 50%, відкрита конкуренція)
Нова Зеландія Норвегія Данія Фінляндія Нідерланди Ізраїль Швеція Перу Ісландія Норвегія Марокко	Австрія Люксембург Бангладеш Бельгія Чилі Філіппіни Колумбія Швейцарія Малайзія Франція Хорватія Корея Єгипет Парагвай Португалія Вірменія Великобританія	Японія Аргентина Україна Індія Німеччина Білорусь Пакистан Туреччина Бразилія Йорданія Еквадор Чехія Уругвай Туніс Іран Італія Македонія Мексика Росія Словенія

Джерело: розраховано та складено автором за даними [15, с. 81-195].

Як один із наслідків глобалізації слід вказати споживання молочних продуктів по всьому світу. При цьому щороку дедалі більші обсяги сиру, масла, сухого молока та інших продуктів стають об'єктами міжнародної

торгівлі. Не так давно особливістю світового ринку молока та молочних продуктів була ситуація, за якої на зовнішній ринок надходила невеличка частка виробленої молочної продукції (близько 9%), що відрізняло згада-

ний ринок від інших продовольчих ринків [2, с. 22]. Починаючи з 2014 р. обсяги торгівлі молочними продуктами розширилися. Так, на зовнішній ринок у 2017 р. надійшло 36,1% вироблених у світі сухих молочних продуктів, 32,2% - сирів, 15,3 - масла, 13,9% - цільномолочних продуктів [15, с. 77].

За даними ФАО світова торгівля молочними продуктами у 2017 р. зросла до 75 млн тонн (у молочному еквіваленті), або на 2,1 млн тонн (2,9%) порівняно з попереднім роком [11, с. 4]. Самозабезпеченість молоком країни слугує визначальним фактором при формуванні її статусу як нетто-імпортера чи нетто-експортера. Якщо молока виробляється більше, ніж може спожити населення країни, то з великою ймовірністю молочна продукція експортуватиметься, і навпаки. Аналіз свідчить, що у світі лише невелика група країн (17% від усіх) досягає 100% і вище рівня самозабезпеченості стосовно молока, натомість у більшості країн спостерігається його дефіцит. Фактично декілька країн, включаючи ЄС як одне ціле, постачає молочну продукцію по всьому світу. Чим вищий показник самозабезпеченості, тим значніша роль країни у торгівлі

молочними продуктами: Нова Зеландія (30,1% від всієї експортованої молочної продукції у перерахунку на молоко), ЄС (22,3%), США (6,3%), Білорусь (5,2), Австралія (2%). Нині Нова Зеландія - це країна, яка диктує світові ціни на біржові молочні продукти та фактично виступає основним прайс-мейкером цін на тваринне масло, сухе знежирене та сухе незбиране молоко [8]. Україна в минулому була одним із потужних експортерів, частка якої, наприклад, у 1995 р. становила 1,6% від загального світового експорту, у 2004 р. - 1,7%, проте з 2005 р. такі позиції були фактично втрачені (2017 р. - 0,6%), а високі показники порівняльних переваг України в експорті продовольства забезпечуються головним чином за рахунок продукції рослинництва з низьким та середнім ступенем переробки - зернові й олійні культури, соняшникова олія [5, с. 11], [4, с. 134]. Серед позитиву - незважаючи на щорічне скорочення виробництва молока в Україні, рівень самозабезпеченості перевищує 100%, що властиве небагатьом країнам світу. Нижче наведено топ 5 світових експортерів та імпортерів за видами молочних продуктів (табл. 4).

4. Основні експортери та імпортери молочних продуктів у світі, 2017 р. (млн тонн у перерахунку на молоко)

№ п/п	Країна	Експорт	№ п/п	Країна	Імпорт
Сир					
1	ЄС-28	5,6	1	Японія	1,8
2	Нова Зеландія	2,4	2	Росія	1,5
3	США	2,2	3	США	1,3
4	Білорусь	1,3	4	Мексика	1,1
5	Австралія	1,1	5	Корея	0,8
Масло					
1	Нова Зеландія	5,6	1	Росія	1,1
2	ЄС-28	2,0	2	Єгипет	1,1
3	Білорусь	0,9	3	Китай	0,6
4	Австралія	0,4	4	Саудівська Аравія	0,5
5	ОАЕ	0,4	5	Іран	0,5
Сухі молочні продукти					
1	Нова Зеландія	13,8	1	Китай	5,9
2	ЄС-28	8,5	2	Алжир	2,7
3	США	4,8	3	Мексика	2,1
4	Австралія	1,3	4	США	1,5
5	Аргентина	0,9	5	Індонезія	1,4
Цільномолочна продукція					
1	ЄС-28	1,8	1	Китай	1,2
2	Малайзія	0,8	2	Росія	0,5
3	Білорусь	0,5	3	Ірак	0,3
4	Саудівська Аравія	0,4	4	ОАЕ	0,2
5	Іран	0,3	5	Гонг Конг	0,11

Джерело: складено автором за даними [15, с. 76].

Експерти прогнозують щорічне зростання глобального ринку молочних продуктів на 5,2% з 2019-го по 2025 р., який оцінюється на

кінець періоду в 645,8 млрд доларів США [12]. Ріст ринку зумовлюватиметься в основному збільшенням населення та урбанізацією, зро-

станням доходів, більшою обізнаністю споживачів щодо харчових продуктів, переходом на здорове харчування. У сучасного споживача суттєво підвищився рівень поінформованості – його цікавить звідки надійшла їжа, яким чином вироблена та чи корисна для здоров'я [9, с. 8]. Пригальмувати розвиток цього ринку можуть зростаючий попит на альтернативні молочні продукти та непереносимість лактози. Щодо останнього, то в США, Європі та Китаї понад 5%, 10% та 90% населення відповідно характеризується неперетравністю лактози. Крім того, продукти з низьким рівнем лактози чи цукру вважаються корисними для здоров'я. Так, у США нараховується 29% усіх безлактозних продуктів у світі. Відповідно, ріст їх виробництва прогнозується на рівні 7% щорічно. Базовим сегментом серед молочних продуктів залишатиметься цільномолочна продукція, оскільки вона найбільше вживається і продається у світі, в тому числі й завдяки запровадженню нових технологій переробки молока. Ринок йогуртів й молочних десертів зростатиме найшвидшими темпами в усьому світі. Прогнозується й зростання виробництва сирів, насамперед через збільшення споживання на душу населення в країнах ЄС, а також вестернізації країн, що розвиваються та відповідного збільшення у них споживання перероблених продуктів. Основним каналом дистрибуції молочних продуктів будуть великі продуктові рітейлери. Щодо географічного сценарію розвитку молочної індустрії, то виділяються п'ять основних регіонів (Північна Америка, Європа, Азіатсько-Тихоокеанський регіон, Латинська Америка, Близький Схід та Африка). Європі належатиме найбільша частка світового ринку молочних продуктів, за нею йтиме Азіатсько-Тихоокеанський регіон, що зумовлено високим рівнем споживання на душу населення, потужною молочною культурою, виробництвом нових видів молочних продуктів, кращими торговельними перспективами тощо.

Висновки. Виробництво молока у світі перманентно зростає. Позитивною буде і його довгострокова перспектива, що підтверджено прогнозами провідних міжнародних організацій (OECD-FAO, FAPRI, IFCN). Основні фактори зростання: ріст населення

на планеті, урбанізація, поліпшення раціонів харчування, в яких молочним продуктам відводиться значна роль.

Виробництво молочних продуктів у світі збільшується, тоді як частка переробленого молока залишається на рівні 60-65% протягом 20-річного періоду. У розвинутих країнах цей показник традиційно високий – понад 95%. Для світової молочної промисловості властиві процеси консолідації. Топ 20 молочних компаній переробляють 42% молока від усього, що надходить на переробку, і цей показник зростає. Розподіл країн за рівнем консолідації молочної промисловості виявив, що у більшості з них на ринку домінує від одного до трьох молочних операторів, частка яких перевищує 50% від усієї переробленої продукції в країні.

Обсяги торгівлі молочними продуктами у світі зростають, а в минулому локальні ринки інтегруються у міжнародні. Експортні потоки залежать від рівня самозабезпеченості країни молоком. Чим вона вища, тим значніша роль країни у торгівлі молочними продуктами: Нова Зеландія (30% усієї експортованої молочної продукції), ЄС (22,3%), США (6,3%), Білорусь (5,2%), Австралія (2%). Лише 17% країн (у тому числі Україна) досягають рівня самозабезпеченості молоком у решти – спостерігається дефіцит.

Відповідно до збільшення виробництва молока у світі зростатимуть і обсяги його переробки. Кількісно переважатиме виробництво цільномолочної продукції, яка споживатиметься на локальному рівні. На міжнародний ринок виходитимуть високомаржинальні молочні продукти. Постачальниками молочної продукції на міжнародний ринок будуть країни з високим рівнем самозабезпеченості молока. Значний вплив на розвиток світової молочної індустрії справлятиме зміна поведінки споживачів, для яких при виборі продукту важливі його безпечність, смак, чистота, вплив на здоров'я, обізнаність про хід виробництва, зручність у використанні. Нові тренди щодо зростання попиту на рослинне молоко (соєве, рисове, кокосове тощо) та безлактозна продукція поступово набувають поширення, а тому, швидше за все, молокопереробними компаніями вестиметься пошук альтернативних рішень у цих напрямках.

Список бібліографічних посилань

1. Асоціація виробників молока. Офіційний сайт. URL : <http://avm-ua.org/uk>.
2. Організаційно-економічна модернізація аграрної сфери: наук. доп. / за заг. ред. акад. НААН П.Т. Саблука. Київ : ННЦ ІАЕ, 2011. 342 с.

References

1. Asotsiatsiia vyrobnykiv moloka [Association of Milk Producers]. Ofitsiynyi sait. Retrieved from: <http://avm-ua.org/uk> [In Ukrainian].
2. Sabluk, P.T. (2011). Orhanizatsiino-ekonomichna modernizatsiia ahrarnoi sfery : naukova dopovid [Organizational and economic modernization of the agricultural sector: a scientific report]. Kyiv : NNTs IAE [In Ukrainian].

3. Infagro. Офіційний сайт. URL : infagro.com.ua.
4. Розвиток економіки сільського господарства України в 2011-2015 рр. : наукова доповідь / [Гадзало Я. М., Лупенко Ю. О., Пугачов М. І. та ін.] ; за ред. Ю. О. Лупенка. Київ: ННЦ ІАЕ, 2016. 546 с.
5. Сичевський М. П., Дейнеко Л. В. Продовольчий сектор України у світовому вимірі. *Продовольчі ресурси*. 2017. № 5(9). С. 9-14.
6. Спілка молочних підприємств України. Офіційний сайт. URL : <http://www.molsouz.org.ua/>.
7. Тивончук С. В., Тивончук Я. О. Світовий ринок молока і молочних продуктів: особливості формування та тенденції розвитку. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2014. Вип. 2. С. 57-64.
8. Чагаровський В. Молочная недостаточность: обзор украинского и мирового рынка молока. Латифундист. 2 декабря 2019 г. URL : <https://latifundist.com/blog/read/2544-molochnaya-nedostatochnost-obzor-ukrainskogo-i-mirovogo-rynka-moloka>.
9. 2018 Annual review. Global Dairy Platform. 16 p. URL : <https://www.globaldairyplatform.com/wp-content/uploads/2019/02/gdp-annual-report-2018-compressed.pdf> Shahbandeh M. Global Dairy Industry - Statistics & Facts. January 15, 2019. URL : <https://www.statista.com/topics/4649/dairy-industry/>.
10. Baseline Outlook. FAPRI-MU: Food and Agricultural Policy Research Institute. University of Missouri. 2018. URL : <https://www.fapri.missouri.edu/publications/outlook/>.
11. Dairy Market Review. FAO. March, 2019. Rome. URL : <http://www.fao.org/3/ca3879en/ca3879en.pdf>.
12. Dairy products market (milk, cheese, cream, yoghurt, milk powder), distribution channel (supermarket, hypermarket, specialty store, online retailers) - global forecast to 2025. August 2019. Meticulous market research Pvt. Ltd. 198 p. URL : <https://www.researchandmarkets.com/reports/4826052/dairy-products-market-milk-cheese-cream>.
13. Gao J., Haworth N. The global dairy industry. October 2011. URL : https://www.researchgate.net/publication/297313384_The_Global_Dairy_Industry.
14. Health benefits and nutritional value of dairy. August 2017. Nutrition Factsheet. European Dairy Association. 3 p. URL : http://eda.euromilk.org/fileadmin/user_upload/Public_Documents/Nutrition_Factsheets/2017_08_30_EDA_Health_benefits_and_nutritional_value_of_dairy_final.pdf.
15. Hemme (ed.) 2018 : IFCN Dairy Report 2018, IFCN, Kiel, Germany. 224 p.
16. Hemme (ed.). 2019 : IFCN Dairy Report 2019, IFCN, Kiel, Germany. 224 p.
17. OECD Database. URL : <https://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?QueryId=91991&vh=0000&vf=0&il=&lang=en#>.
18. OECD-FAO Agricultural Outlook 2019-2028. URL : https://www.oecd-ilibrary.org/agriculture-and-food/oecd-fao-agricultural-outlook-2019-2028_agr_outlook-2019-en.
19. Shahbandeh M. Global Dairy Industry - Statistics & Facts. January 15 2019. URL : <https://www.statista.com/topics/4649/dairy-industry/>.
20. Sustainable development goal 8. Decent work and economic growth. FAO. 2016. URL : <https://www.un.org/sustainabledevelopment/economic-growth/>.
21. The global dairy sector: facts. FAO, December 2016. URL : <https://www.fil-idf.org/wp-content/uploads/2016/12/FAO-Global-Facts-1.pdf>.
22. The Global Dairy Sector - Trends and Opportunities. Deloitte the Netherlands. January 2017. 41 p. URL : <https://www2.deloitte.com/ie/en/pages/consumer-industrial-products/articles/global-dairy-trends-2017.html>.
3. Infagro. Retrived from: URL : infagro.com.ua [In Ukrainian].
4. Hadzalo, Ya.M., Lupenko, Yu.O., Puhachov, M.I., et al. (2016). Rozvytok ekonomiky silskoho hospodarstva Ukrainy v 2011-2015 rr. : naukova dopovid [Development of agricultural economy of Ukraine in 2011-2015: scientific report]. Kyiv: NNTs IAE [In Ukrainian].
5. Sychevskiy, M.P., Deineko, L.V. (2017). Prodovolchyi sektor Ukrainy u svitovomu vymiri [The food sector of Ukraine in the global dimension]. *Prodovolchi resursy*. 5 (9), pp. 9-14 [In Ukrainian].
6. Spilka molochnykh pidpriemstv Ukrainy [Dairy Union of ukraine]. Ofitsiyniy sait. Retrieved from: <http://www.molsouz.org.ua/> [In Ukrainian].
7. Tyvonchuk, S.V., Tyvonchuk, Ya.O. (2014). Svitovyi rynek moloka i molochnykh produktiv: osoblyvosti formuvannia ta tendentsii rozvytku [Global dairy market: features of formation and development trends]. *Visnyk ahrarnoi nauky Prychornomor'ia*, vol. 2, pp. 57-64 [In Ukrainian].
8. Chagarovskij, V. (2019). Molochnaya nedostatochnost': obzor ukrainskogo i mirovogo rynka moloka [Dairy deficiency: overview of the Ukrainian and global dairy market]. *Latifundist*. URL : Retrieved from: <https://latifundist.com/blog/read/2544-molochnaya-nedostatochnost-obzor-ukrainskogo-i-mirovogo-rynka-moloka> [In Russian].
9. 2018 Annual review (2019). Global Dairy Platform. Retrieved from: <https://www.globaldairyplatform.com/wp-content/uploads/2019/02/gdp-annual-report-2018-compressed.pdf> [In English].
10. Baseline Outlook (2018). FAPRI-MU: Food and Agricultural Policy Research Institute. University of Missouri. Retrieved from: <https://www.fapri.missouri.edu/publications/outlook/> [In English].
11. Dairy Market Review (2019). Rome: FAO. Retrieved from: <http://www.fao.org/3/ca3879en/ca3879en.pdf> [In English].
12. Dairy products market (milk, cheese, cream, yoghurt, milk powder), distribution channel (supermarket, hypermarket, specialty store, online retailers) - global forecast to 2025 (2019). Meticulous market research. Retrieved from: <https://www.researchandmarkets.com/reports/4826052/dairy-products-market-milk-cheese-cream> [In English].
13. Gao, J., Haworth, N. (2011). The global dairy industry. October 2011. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/297313384_The_Global_Dairy_Industry [In English].
14. Health benefits and nutritional value of dairy. Nutrition Factsheet (2017). European Dairy Association. Retrieved from: http://eda.euromilk.org/fileadmin/user_upload/Public_Documents/Nutrition_Factsheets/2017_08_30_EDA_Health_benefits_and_nutritional_value_of_dairy_final.pdf [In English].
15. Hemme, T., et al. (2018). IFCN Dairy Report 2018, IFCN, Kiel, Germany [In English].
16. Hemme, T., et. al (2019). IFCN Dairy Report 2019, IFCN, Kiel, Germany [In English].
17. OECD Database. Retrieved from: <https://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?QueryId=91991&vh=0000&vf=0&il=&lang=en#> [In English].
18. OECD-FAO Agricultural Outlook 2019-2028. Retrieved from: https://www.oecd-ilibrary.org/agriculture-and-food/oecd-fao-agricultural-outlook-2019-2028_agr_outlook-2019-en [In English].
19. Shahbandeh, M. (2019). Global Dairy Industry - Statistics & Facts. Retrieved from: <https://www.statista.com/topics/4649/dairy-industry/> [In English].
20. Sustainable development goal 8. Decent work and economic growth (2016). FAO. Retrieved from: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/economic-growth/>
21. The global dairy sector: facts (2016). FAO, December 2016. Retrieved from: <https://www.fil-idf.org/wp-content/uploads/2016/12/FAO-Global-Facts-1.pdf> [In English].
22. The Global Dairy Sector - Trends and Opportunities (2017). Deloitte the Netherlands. Retrieved from: <https://www2.deloitte.com/ie/en/pages/consumer-industrial-products/articles/global-dairy-trends-2017.html> [In English].

Kozak O.A. Development of world production and trade in dairy products

The purpose of the article is to analyze the current features of global production and trade in dairy products, to determine the basic factors causing transformations in the processing industry, to outline the directions of development of the world dairy industry and trade in dairy products.

Research methods. Based on the dialectical method of cognition, general scientific research methods were used, namely: abstract-logical (to generalize and formulate conclusions) monographic (when studying the state and features of the functioning of the global dairy industry and trade in dairy products), comparative analysis (to compare the indicators of production and trade in dairy products among

different countries); expert assessments (when outlining the prospects for the world development of production and trade in dairy products, based on expert opinions of leading international organizations); statistical groups (when grouping the countries according to the share of processed milk and the level of dairy industry consolidation); graphic (for visualization of the results of statistical analysis), as well as a systematic approach, analysis and synthesis, induction and deduction, and others in the field of economic research.

Research results. An economic assessment of the world dairy industry and trade in dairy products was carried out based on an analysis of the volumes of milk delivered to processors, dynamics of dairy product production, and characteristics of leading milk processing companies and the main exporting and importing countries. The level of the dairy industry consolidation by countries was determined, depending on which 3 types of dairy products markets were defined: monopsonic, oligopsonic and fragmented. The influence of milk self-sufficiency on the structure of foreign trade in dairy products is revealed. The prospects for the development of the world dairy products production and trade, based on new and traditional trends inherent in the modern dairy world, are justified.

Elements of scientific novelty. The main factors of influence on the development of the global dairy industry are identified that stimulate it to further structural changes - population growth, urbanization, income growth, improved diets in the direction of increasing milk proteins, and changing consumer behavior. It has been established that self-sufficiency in the country's milk is a determining factor in the formation of foreign trade in dairy products in the world.

Practical significance. The results of a study on the development of the production and trade in dairy products can be used by interested participants of Ukrainian dairy subcomplex when developing strategic plans for their work both in the near and in the future. Tabl.: 4. Figs.: 1. Refs.: 22.

Keywords: dairy products; dairy industry; trade; import; export; world.

Kozak Olga Anatoliivna - candidate of economic sciences, senior research fellow, leading research fellow of the department of economics of agricultural production and international integration, National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics" (10, Heroiv Oborony st., Kyiv)

E-mail: olya.kozak@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-2197-3456>

Козак О.А. Развитие мирового производства и торговли молочными продуктами

Цель статьи - проанализировать современные особенности глобального производства и торговли молочными продуктами, определить базовые факторы, вызывающие трансформации в перерабатывающей отрасли, наметить направления развития мировой молочной индустрии и торговли молокопродуктами.

Методика исследования. Опираясь на диалектический метод познания, использованы общенаучные методы исследования, а именно: абстрактно-логический (для обобщения и формулирования выводов) монографический (при изучении состояния и особенностей функционирования мировой молочной индустрии и торговли молочными продуктами); сравнительного анализа (для сопоставления показателей производства и торговли молочными продуктами разных стран); экспертных оценок (при определении перспектив развития производства и торговли молочными продуктами в мире, основываясь на экспертных заключениях ведущих международных организаций); статистических группировки (при группировке стран мира по доле переработанного молока и по уровню консолидации молочной промышленности); графический (для наглядного отображения результатов статистического анализа), а также системный подход, анализа и синтеза, индукции и дедукции и другие в сфере экономических исследований.

Результаты исследования. Осуществлена экономическая оценка мировой молочной индустрии и торговли молокопродуктами на основе анализа объемов поступления молока на перерабатывающие предприятия, динамики производства молочных продуктов, характеристики ведущих молокоперерабатывающих компаний и основных стран-экспортеров и стран-импортеров. Определен уровень консолидации молочной промышленности по странам, в зависимости от которого выделено три вида рынков молочных продуктов: монополистической, олигополистической и фрагментированной. Выявлено влияние самообеспеченности молоком на структуру внешней торговли молочными продуктами. Обоснованы перспективы развития производства молочных продуктов в мире и торговли ими в зависимости от новых и традиционных тенденций, которые присущи современному молочному миру.

Элементы научной новизны. Определены основные факторы влияния на развитие глобальной молочной индустрии, которые будут стимулировать ее к дальнейшим структурным изменениям - рост населения, урбанизация, рост доходов, улучшение рационов в сторону увеличения молочных белков, изменение поведения потребителей. Установлено, что самообеспеченность молоком страны служит определяющим фактором при формировании внешней торговли молочными продуктами в мире.

Практическая значимость. Результаты исследования по развитию производства и торговли молочными продуктами могут быть использованы заинтересованными участниками молокопродуктового подкомплекса Украины при разработке стратегических планов своей работы как на ближайшую, так и на отдаленную перспективу. Табл.: 4. Илл.: 1. Библиограф.: 22.

Ключевые слова: молочные продукты; молочная промышленность; торговля; импорт; экспорт; мир.

Козак Ольга Анатольевна - кандидат экономических наук, старший научный сотрудник, ведущий научный сотрудник отдела экономики аграрного производства и международной интеграции, Национальный научный центр «Институт аграрной экономики» (г. Киев, ул. Героев Обороны, 10)

E-mail: olya.kozak@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-2197-3456>

Стаття надійшла до редакції 16.02.2020 р.

Фахове рецензування: 18.02.2020 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Козак О. А. Розвиток світового виробництва та торгівлі молочними продуктами. *Економіка АПК*. 2020. № 2. С. 84 — 92. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202002084>

Kozak, O. A. (2020). Rozvytok svitovoho vyrobnytstva ta torhivli molochnymy produk-tamy.[Development of world production and trade in dairy products]. *Ekonomika APK*, 2, pp. 84 — 92. [In Ukrainian]. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202002084>
